

Příloha A preventivního programu

Strategie prevence

Strategie předcházení školní neúspěšnosti, šikaně a dalšímu rizikovému chování

1 Školní neúspěšnost

Příčiny neúspěchu ve vzdělávání:

- školní nezralost
- smyslové vady- sluchu (v souvislosti s tím řeči), zraku
- nízký intelekt
- vliv rodiny- přílišné nároky, nepodporování ke vzdělávání z různých důvodů
- chybějící motivace k plnění školních povinností
- vývojové poruchy učení či chování
- častá krátkodobá absence
- onemocnění žáka
- dlouhodobá absence
- záškoláctví
- náročná životní situace
- odlišné sociokulturní prostředí

Vhodné formy a metody práce se žákem ohroženým školní neúspěšností:

- zadávání pravidelných úkolů vycházejících ze stanoveného obsahu učiva, zadání individuální práce pro domácí přípravu
- používání podpůrných pomůcek při samostatné práci - notebook, přehledy, tabulky, kalkulačky, nákresy, aj. dle charakteru předmětu, které pomohou žákovi lépe se orientovat v učivu
- individuální práce se žákem v rámci konzultací i v rámci vyučovacích hodin
- konzultační hodiny, kdy si učitel zve žáka na konkrétní termín v případě, že žák požádá, že potřebuje opakovaně vysvětlit probírané učivo, učitel může telefonicky pozvat rodiče současně se žákem, aby je informoval o pravidlech práce, aby se s rodiči dohodl, jak mohou své dítě podpořit.

2 Šikana

Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakují (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.

Podoby šikany:

- přímá: fyzická (př. bití, plivání, tahání za vlasy), verbální (př. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, výhrůžky, násilné nebo manipulativní příkazy), nebo neverbální (př.

urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zastrašujících nebo výhrůžných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek).

- nepřímá: má za cíl způsobit emocionální a psychické utrpení a poškodit sociální status oběti (př. záměrná ignorace nebo izolování žáka nebo učitele, rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněné nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení – u učitele, ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace.
- elektronická šikana – kyberšikana: může mít podobu: zakládání falešných profilů na jméno žáka nebo učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech např. youtube.com, spoluzaci.cz, facebook.com apod., prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhrůžných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, výhrůžné SMS nebo e-maily apod. Kyberšikana bývá u žáků často doplňkem klasické přímé a nepřímé šikany. Škola by se měla kyberšikanou zabývat vždy, když se o ní dozví.

U žáků se za šikanování nepovažuje škádlení nebo agrese, které nemá znaky šikanování. Jedním z rozlišovacích prvků je schopnost žáka škádlení opětvovat, bránit se mu, zastavit ho. Ve chvíli, kdy se žák škádlení nebo agresí neumí nebo nemůže bránit, cítí se bezradný a bezmocný, a přesto škádlení nebo agrese pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu. Podobně, jedná-li se o šikanu pedagoga žáky, pak šikana není zlobení a nerespektování ze strany žáků, které postrádá znaky šikany. Naopak přerůstá v šikanu, stává-li se vědomým, záměrným, úmyslným a cítí-li pedagog, že není v jeho moci jej zastavit, cítí se bezbranně, ztrácí autoritu a poměr sil v rolích žák/žáci x pedagog se obrací.

Většina obětí šikany a jejich svědků se snaží situaci udržet co nejdéle v tajnosti, bojí se někomu svěřit. Proto je v prevenci velmi důležité zaměřit se specificky na identifikaci rizikových znaků a signálů pro výskyt šikany.

Právní odpovědnost školy

Škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v následujících případech:

Dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí.

Škola ohlašuje orgánu sociálně-právní ochrany dětí takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo. V případě šikany se jedná o všechny případy, které škola oznámila policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci a dále případy, které sice výše uvedeným nebyly oznámeny, avšak které jsou svou povahou velmi závažné a nasvědčují tomu, že dítě se nachází v nepříznivé sociální situaci, jelikož jeho přirozené prostředí nedokáže dostatečným způsobem naplňovat své funkce při zajišťování přiměřené ochrany příznivého vývoje dítěte.

Dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR. Trestní oznámení je možné podat také nastátní

zastupitelství. Tuto skutečnost oznámí ředitel školy nebo jiná pověřená osoba jakoukoliv formou (písemně, telefonicky, osobně) na Policii ČR.

Na programu proti šikanování se musí podílet všichni pedagogičtí pracovníci. Užší realizační preventivní tým tvoří vedení školy, třídní učitelé, školní metodik prevence, výchovný poradce. Jejich hlavním cílem je prevence této poruchy skupinových vztahů.

Preventivní činnosti:

- Škola seznamuje žáky s tím, co mají dělat, pokud jsou svědky chování vykazující znaky šikany
- Dále s tím, co mají dělat, pokud jsou oběťmi šikany: především, na koho se mohou obrátit (školní metodička prevence, výchovná poradkyně, třídní učitel, vedení školy nebo na kohokoliv, ke komu mají důvěru).
- Pokud žáci nemají důvěru v pedagogické pracovníky ani své rodiče, pak se mohou obrátit na bezplatnou Linku bezpečí, telefon 800 155 555 nebo 116 111.
- Žáci musí vědět, jaké sankce jim hrozí, pokud se šikany dopouštějí
- Škola snižuje rizika výskytu šikany těmito preventivními aktivitami:
 - ✓ primární prevence ve výuce
 - ✓ adaptační kurzy pro nastupující ročníky, které jsou zaměřeny na vytváření pozitivních vztahů ve vznikajícím třídním kolektivu
 - ✓ sociometrie tříd dle potřeby
 - ✓ důraz je kladen na všímavost všech učitelů a práci třídních učitelů ve svých třídách
 - ✓ práce se třídou s cílem vytvořit bezpečné, respektující a spolupracující prostředí: třídnické hodiny, primární prevence na společných akcích (např. exkurze, sportovní kurzy)
 - ✓ společný postup při řešení šikanování
 - ✓ besedy, přednášky
 - ✓ následná dlouhodobá práce se třídou, kde se náznaky šikany nebo šikana objevily (spolupráce s PPP)
 - ✓ spolupráce s rodiči, kteří jsou s programem seznamováni především na třídních schůzkách
 - ✓ vzdělávání a sebevzdělávání pedagogů v této oblasti
 - ✓ spolupráce a součinnost se specializovanými institucemi a policií při řešení případů pokročilé a nestandardní šikany:
- PPP poradna – okresní metodička prevence
- Oddělení prevence kriminality Městské policie HK: Bc. Ivan Dubec: ivan.dubec@mmhk.cz 495 707 935, 731 131 013, Eva Čížková: 495 707 927, 731 131 091
- Preventivně informační skupina Policie ČR - primární prevence sociálně patologických jevů: PIS HK, Ulrichovo nám. 810, kpt. Iva Marková, 974 521 208

Společný postup při řešení šikanování: vyšetřováním jsou pověřeni zástupce ředitele, školní metodik prevence, výchovný poradce každý učitel, který má podezření na šikanu musí někoho z preventivního týmu neodkladně informovat. Při vyšetřování a řešení pokročilé šikany se škola obrátí na externí odborníky na šikanu (od 3. stadia).

Při řešení je kladen akcent na to, že žák, který je obětí šikany, není jejím viníkem a neměl by být tedy důsledky řešení znevýhodněn. Po celou dobu řešení škola zajišťuje ochranu informací a informátorů, jasně vyjadřuje negativní postoj k násilí a ukazuje, že je toto téma považováno za vážné. Pro nápravu je nutné pracovat s celým třídním kolektivem, nejen s obětí a agresorem (mlčící většina). Škola nezve rodiče protagonistů šikany do školy, když ještě není šikana vyšetřena. Vážnou chybou je neinformování rodičů o řešení šikany. Rodiče jsou rámcově informováni i na třídní schůzce.

Nevhodné postupy:

- přehlížení, bagatelizací agresivního nebo násilného chování
- odkazování na to, aby si oběť svoji situaci řešila sama, „postavila se jí“
- nucení žáků, aby veřejně řekli, co viděli nebo se veřejně ihned na místě omlouvali
- vedení rozhovoru s žákem o situaci před ostatními žáky, vedení rozhovorů žáků zapojených do šikany společně
- nedostatečného vyhodnocení závažnosti problému a z toho plynoucí volby neadekvátních postupů nebo nepřiměřeného trestu
- emotivního řešení problému (k řešení problému je třeba přistupovat věcně)
- agresivního řešení problému (např. násilím)
- příliš autoritativního řešení (např. zastrašováním nebo vyhrožováním), což může vést spíše ke zhoršení situace, případně ke skrytějším formám šikany, nebo i k jinému rizikovému jednání
- předjímání recidivy útočníka
- řešení i méně závažného rizikového chování v součinnosti s policií (zbytečná kriminalizace útočníka)
- automatického obviňování oběti (sekundární viktimizace)
- vyhýbání se problematickým aktivitám jako zdrojům budoucí šikany

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet;
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislným, nebo pohrdavým tónem;
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil;
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem;
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků;
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich;
- honění, strkání, štouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí;
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout;
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmítání učitelům apod.

Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády;
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními;

- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů;
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený;
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči;
- stává se uzavřeným;
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje;
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené;
- zašpiněný nebo poškozený oděv;
- stále postrádá nějaké své věci;
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy;
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy;
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole;
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Rodiče žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů šikanování:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi;
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.;
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem;
- nechce jít ráno do škol, odkládání odchodu z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach;
- ztráta chuti k jídlu;
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem;
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresori mu berou svačinu nebo peníze na svačinu);
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;
- zmínky o možné sebevraždě;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze;
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí;
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům;
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma;
- své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.);
- dítě se vyhýbá docházce do školy;
- dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

3 Hlavní typy rizikového chování, na které se současná praxe školské prevence zaměřuje, jsou následující:

a) Záškoláctví

Za záškoláctví („chození za školu“) je považována neomluvená nepřítomnost žáka základní či střední školy ve škole. Jedná se o přestupek žáka, který úmyslně zanedbává školní docházku. Je chápáno jako porušení školního řádu, zároveň však jde též o provinění proti školskému zákonu, který obsahuje ustanovení o povinné školní docházce. Nezřídka je spojeno s dalšími typy rizikového chování, které mají neblahý vliv na osobnostní vývoj jedince. Prevence záškoláctví je součástí školního řádu, školní docházku eviduje třídní učitel a v případě podezření na záškoláctví se obrací na zákonného zástupce nezletilého žáka nebo může požádat o spolupráci věcně příslušný správní orgán. Prevence záškoláctví, způsob omlouvání nepřítomnosti žáků, řešení neomluvené nepřítomnosti a postup zúčastněných subjektů je ošetřen Metodickým pokynem MŠMT „K jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví“ vydaným pod č.j. 10 194/2002 – 14.

b) Šikana a extrémní projevy agrese

Do této kategorie řadíme jakékoli extrémní formy agresivního chování namířeného proti druhé osobě (např. fyzické napadení s následkem ublížení na zdraví atd.), proti sobě (sebepoškozování, sebetrýznění, suicidální chování atd.) nebo proti věcem (vandalismus ve smyslu poškozování např. školního majetku, zařízení při sportovních utkáních, sprejerství atd.). Z tohoto hlediska je šikana pouze jedním z mnoha různých podob extrémně agresivního chování. Hranici pro označení „extrémní projevy agresivního chování“ přitom chápeme tak, že má takové chování za následek prokazatelnou psychologickou, fyzickou nebo materiální škodu či újmu. V tomto smyslu pak do tohoto velmi širokého konceptu samozřejmě spadají jakékoli projevy chování, které mají za následek dopad na zdraví či majetek a také sebepoškozování v jakémkoli smyslu slova.

c) Rizikové sporty a rizikové chování v dopravě

Je relativně nová forma rizikového chování (z hlediska masového rozšíření). Obecně jej definujeme jako záměrné vystavování sebe nebo druhých nepřiměřeně vysokému riziku újmy na zdraví nebo dokonce přímého ohrožení života v rámci sportovní činnosti nebo v dopravě. Řadíme sem např. tajné závody aut přímo za plného provozu, záměrné ježdění pod vlivem psychoaktivních látek atd. Z hlediska sportu pak jde např. o aktivity jednoznačně a vědomě překračující fyzické síly a možnosti aktéra či aktérů, vystavování se nepřiměřenému riziku při sportu (např. snowboarding v lavinových polích nebo extrémní sjezdy horských kol v nebezpečném terénu bez ochranných pomůcek atd.). Riziko přitom v duchu předchozího nechápeme pouze jako záměrné vystavování sebe sama nepřiměřenému riziku, ale současně ohrožování dalších osob a poškozování svého i cizího majetku a vybavení.

d) Rasismus a xenofobie

Obecně soubor projevů směřujících k potlačení zájmů a práv menšin, které pro potřeby prevence třídíme do obou uvedených kategorií, tedy zastávání rasové nerovnocennosti

v jakémkoli smyslu slova, podporování rasové nesnášenlivosti a netoleranci vůči menšinám a odlišnostem.

e) Negativní působení sekt

I přes diskusi o tom, jaká kritéria jsou pro definici sekty přijatelná, či nikoli, chápeme z hlediska prevence tuto oblast jako soubor psychologických, sociálních, ekonomických a dalších důsledků působení sekty. Sektou v tomto kontextu rozumíme pro naši potřebu určitou ohraničenou sociální skupinu, jejíž členové sdílí ideologický koncept, jehož prostřednictvím se skupina vymezuje vůči svému okolí, přičemž dochází k postupné sociální izolaci, manipulaci a dalším extrémním zásahům do soukromí participujících osob. Z hlediska prevence je zde opět klíčová oblast důsledků pro duševní a somatické zdraví, sociální postavení, ekonomickou oblast, ojediněle též trestněprávní důsledky (nabádání či podpora trestné činnosti páchané v zájmu sekty)

f) Prevence v adiktologii

Za primární prevenci užívání návykových látek považujeme takové aktivity a programy, které jsou úzce zaměřeny právě na oblast užívání a uživatelů návykových látek a rizika s tím spojená.

g) Spektrum poruch příjmu potravy

Tuto skupinu chápeme v souladu se současným pojetím zdravotní prevence jako poruchy způsobené rizikovými vzorci chování ve vztahu k příjmu potravy založeném většinou na negativním sebehodnocení odvozeném od zkresleného vnímání vlastního těla s důsledky jak výrazné podváhy, tak výrazné nadváhy a jejich dalších komplikací zdravotních, sociálních a psychologických. Současně je nutné tuto oblast chápat v širším kontextu potřeb zdravého, vyváženého životního stylu a životosprávy od raného dětství zvláště u rizikového jedince a jeho rodiny na pozadí společenského přístupu k problematice (tlaku k extrémním, pro mnohé nedostižným „virtuálním“ ideálům krásy).